

BOEKBESPREKINGEN

‘Angst voor criminaliteit’

Een onderzoekstraditie met uitdagingen

Gabry Vanderveen

Pleysier, S. (2009). ‘Angst voor criminaliteit’ onderzocht. De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom. Leuven: Leuven Institute of Criminology (LINC).

Het onderzoek naar ‘angst voor criminaliteit’ (*fear of crime*) kent nogal wat kinderziekten en problemen. Pleysiers proefschrift legt overtuigend de vinger op de zere plek. Zijn proefschrift past goed in een reeks studies van het afgelopen decennium waarin met een vergrootglas naar deze onderzoekstraditie wordt gekeken, en gezocht wordt naar alternatieven. Mijn eigen promotieonderzoek past eveneens in deze reeks, en ik bekijk nieuwe studies op dit gebied dan ook altijd kritisch; Pleysiers proefschrift was voor mij een feest van herkenning. Pleysier maakt slim gebruik van eerdere werken, maar gaat ook een stap verder. Hij pleit voor *werkelijke* kennisaccumulatie. Daaraan draagt dit proefschrift in ieder geval een steentje bij.

Het proefschrift bestaat uit vijf delen, waarvan de eerste drie delen een goed overzicht bieden van de huidige stand van zaken en leiden tot het benoemen van twee centrale lacunes of problemen in het onderzoek. Het vierde deel is de brug tussen de literatuuranalyse en het vijfde empirische deel. Vooral de secundaire analyses en de zelfontworpen studies van dit vijfde deel zijn origineel en bieden stof tot nadenken. Ik zal deze vijf delen kort beschrijven en becommentariëren.

In de eerste drie delen signaleert Pleysier twee centrale lacunes binnen de onderzoekstraditie, die volgen uit de ontstaansgeschiedenis van het onderzoek naar ‘angst voor criminaliteit’. Deze geschiedenis is vanaf het begin ingrijpend beïnvloed door de (lokale dan wel nationale) overheid, die initiatief nam om beleidsrelevante of -ondersteunende vragen te (laten) bestuderen. Daarnaast kenmerkt de periode waarin onderzoek naar ‘angst voor criminaliteit’ ontstond, zich door dominantie van en ongekend vertrouwen in de grootschalige, kwantitatieve survey. Beide factoren zijn tot op heden zeer bepalend geweest voor inhoud en methoden van onderzoek naar ‘angst voor criminaliteit’. En niet zonder gevolgen: een dergelijke onderzoekstraditie kenmerkt zich volgens Pleysier in hoofdzaak door ‘een verlamdend en zichzelf reproducerend conservatisme’ (p. 35).

Als eerste lacune signaleert Pleysier problemen en onduidelijkheden met betrekking tot de conceptualisering en meting van ‘angst voor criminaliteit’, die het gevolg zijn van de specifieke tijdgeest van de periode waarin de onderzoekstraditie ontstond. Hij biedt een overzicht van de verschillende concepten en operatio-

naliseringsen op dit gebied en de classificaties daarvan. In zijn zoektocht naar verbeterpunten kiest Pleysier voor een enge invulling van het concept 'angst voor criminaliteit'; dit zet hij af tegen de meer diffuse onveiligheidsgevoelens. Deelaspecten, bijvoorbeeld de angst slachtoffer te worden van een bepaald delict en de ingeschatte ernst van de consequenties van een specifiek slachtofferschap laat hij grotendeels buiten beschouwing. 'Angst voor criminaliteit' is acuter, concreter en situationeler dan onveiligheidsgevoelens en lijkt daarmee op wat in de psychologie toestandsangst (*state anxiety*) genoemd wordt. Deze enge opvatting van 'angst voor criminaliteit' is die van een emotionele angstreactie op een bepaalde situatie waarbij een criminele dreiging wordt gepercipieerd.

De tweede gesignaleerde lacune betreft het onderzoek naar de verklaringen voor (of oorzaken van) 'angst voor criminaliteit'. Dit etiologisch onderzoek is onduidelijk en problematisch. Het onderzoek lijdt onder het doorgaans beschrijvende karakter. Wie (of eigenlijk: welke groepen) bang zijn krijgt beduidend meer aandacht dan waarom zij bang zijn. De (gebrekkige) stand van zaken wat betreft de gesignaleerde lacunes licht Pleysier uitgebreid toe. In navolging van het bekende overzichtsartikel van Hale (1996) onderscheidt hij vier groepen studies met een andere benadering ten aanzien van de oorzaken van 'angst voor criminaliteit'. Ten eerste studies die de oorzaak zien in een verhoogde kwetsbaarheid, gemeten met behulp van sociaaldemografische indicatoren zoals iemands geslacht of sociaaleconomische status. Andere studies kijken vooral naar de samenhang tussen slachtofferschap en 'angst voor criminaliteit'. Ook deze studies gaan vooral in op wie (of eigenlijk: welke groepen) hoog scoren op 'angst voor criminaliteit'. Een derde groep, veelal studies vanuit de sociale desorganisatietheorie, kijkt naar de invloed van sociale en fysieke omgevingskenmerken op angst, en de vierde ten slotte benadert 'angst voor criminaliteit' vanuit een meer sociaalpsychologisch perspectief. Vooral een combinatie van de laatste twee benaderingen is veelbelovend en Pleysier sluit daar in zijn eigen empirische studies dan ook op aan.

In het vierde deel maakt Pleysier de balans op. Ondanks de gesignaleerde methodologische en – mede daardoor – theoretische tekortkomingen vervalt hij niet in pessimisme. Integendeel, juist de tekortkomingen laten zien waar verbeteringen nodig zijn en regelmatig wordt optimistisch benadrukt wat wél mogelijk is. Zo stelt Pleysier na bekritiseren van traditionele één-iteminstrumenten tevreden vast dat het afgelopen decennium schaaltechnieken toenemend gebruikt worden. Dergelijke schaaltechnieken gebruiken meerdere indicatoren om een latent construct als 'angst voor criminaliteit' te meten en hebben veel voordelen.

In het vijfde deel worden op basis van de conceptuele en methodologische overwegingen de twee lacunes op logisch consistente wijze aangepakt in secundaire analyses en eigen empirische studies. Zo gebruikt Pleysier schaaltechnieken en exploratieve en confirmatorische factoranalyse om de houdbaarheid van modellen te toetsen. De secundaire analyses van verschillende databestanden, waaronder de Belgische Veiligheidsmonitor, richten zich op *meetinvariantie*. Juist omdat bij surveyonderzoek vergelijkingen tussen tijd, ruimte en groepen centraal staan, is dit van belang. Relevante concepten, en de empirische indicatoren waarmee ze

gemeten worden, moeten door de verschillende groepen, of op de verschillende tijden, hetzelfde opgevat worden. Wanneer 'angst voor criminaliteit' in het Nederlands anders begrepen wordt dan hetzelfde concept in het Frans, dan zijn crossculturele vergelijkingen zinloos. Ook de verhoogde aandacht in politiek en maatschappelijk debat voor het thema 'veiligheid' kan ertoe leiden dat een survey-vraag anders begrepen wordt. Pleysier is een van de weinigen die hier tot nu toe aandacht aan heeft besteed. Zijn onderzoek, waarover hij met collega's al eerder publiceerde in bijvoorbeeld *European Journal of Criminology* en *International Review of Criminology*, is dan ook van grote waarde.

Ook de twee eigen empirische studies waarvan in dit vijfde deel verslag wordt gedaan, bieden verbeteringen met betrekking tot de twee gesignaleerde lacunes. De afhankelijke variabele in deze twee studies is toestandsangst, die gemeten kan worden met een gevalideerd instrument, en aansluit bij Pleysiers conceptualisering van 'angst voor criminaliteit'. De eerste, kleinschalige, studie onder studenten is een mooi voorbeeld van *mixed methods research*. Nadat achttien studenten is gevraagd de plekken waar ze zich wel eens onveilig voelen (*fear spots*) te identificeren en aan te duiden op een plattegrond, zijn drie plaatsen geselecteerd en met behulp van een foto, analoog aan een eerdere studie van Fisher en Nasar (1995), verwerkt in een kwantitatieve vragenlijst. De foto's concretiseren en contextualiseren, meer nog dan tekstuele vignetten (situatieschetsen). Aan 123 respondenten is per foto gevraagd zich voor te stellen hoe ze zich 's avonds en alleen op die specifieke plaats voelen, waarna een aantal items zijn voorgelegd die toestandsangst meten. Ook wat het gebruik van foto's in onderzoek naar 'angst voor criminaliteit' betreft is Pleysier tot nu toe een van de weinigen, hoewel het toch voor de hand lijkt te liggen (meer) gebruik te maken van visuele stimuli, wanneer 'angst voor criminaliteit' deels te maken heeft met observeerbare omgevingskenmerken. Wederom blijkt deze onderzoekstraditie de kindertijd nog nauwelijks ontgroeid en kan veel geleerd worden van bijvoorbeeld de omgevingspsychologie, die naast foto's ook gesimuleerde en virtuele omgevingen gebruikt. Een mooie uitdaging die in ieder geval ook door ICURS (Institute for Canadian Urban Research Studies) wordt aangegaan (zie bijvoorbeeld Park & Calvert, 2008). Zij 'virtualiseerden' een bestaand gebied waar veel mensen zich onveilig voelden, en lieten mensen vrij in deze virtuele omgeving lopen.

Aan het tweede zelf ontworpen onderzoek namen bewoners van twee contrasterende buurten in arrondissement Leuven deel, die een vijftal tekstuele situatieschetsen (grotendeels ontleend aan de klassieke studie van Van der Wurff, 1992) kregen voorgelegd. Na elke situatieschets werden zes items beantwoord die de toestandangst meten. Als verklarende factoren gebruikt Pleysier een combinatie van klassieke (sociaalgeografische) achtergrondvariabelen (zoals geslacht), variabelen die betrekking hebben op de perceptie van de omgeving (zoals buurtproblemen), en ook de bredere omgeving (zoals sociaal isolement). In dit verklarend model worden sociaalpsychologische factoren, klassieke sociaaldemografische en macrosociologische verklaringen geïntegreerd. Niet alleen hoe een individu de directe (fysieke en sociale) omgeving beleeft, maar ook hoe zij of hij zich verhoudt tot de maatschappij als geheel heeft invloed op 'angst voor criminaliteit'.

En dan is de cirkel rond; na een uitgebreide literatuurstudie, het benoemen van de twee meest in het oog springende problemen en het in empirische studies aanreiken van nieuwe wegen bepleit Pleysier nogmaals het belang van het continueren en intensiveren van het gebruik van *crime* en *victim surveys* in België, dat een minder lange traditie op dat gebied kent dan Nederland. Hij ziet daarbij vooral een rol weggelegd voor methodologisch onderzoek. Daarnaast pleit hij voor zelfstandig, eigen ontworpen onderzoek waarbij gewerkt wordt met 'experimentele' en alternatieve meetinstrumenten en verklaringsmodellen, wat moet leiden tot verbetering van traditionele surveys.

Pleysier heeft hart voor de zaak. Hij benadrukt het belang voor interdisciplinariteit, de combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden (*mixed methods*). Hij pleit voortdurend voor een voorzichtige, genuanceerde, correcte en kritische behandeling van 'angst voor criminaliteit' en handelt daar zelf ook naar. Dit lijkt niet alleen voort te komen uit de wens recht te willen doen aan de wetenschappelijke complexiteit, maar ook uit een maatschappelijke betrokkenheid. Hij wil voorkomen dat het debat rond veiligheid polariseert. Het debat polariseert wanneer we 'angst voor criminaliteit' of gevoelens van onveiligheid als irrationeel benoemen, of niet erkennen als een reëel probleem. Het debat polariseert óók wanneer ervan uitgegaan wordt dat onveiligheidsgevoelens een alledaagse realiteit zijn, die het gevolg zijn van alom aanwezige, werkelijke, 'objectieve' onveiligheid. Met zijn proefschrift heeft Pleysier recht willen doen aan de wetenschappelijke complexiteit en maatschappelijke gevoeligheid van het thema 'angst voor criminaliteit'. Dat is gelukt.

Literatuur

- Fisher, B. & Nasar, J.L. (1995). Fear spots in relation to microlevel physical cues. Exploring the overlooked. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32(2), 214-239.
- Hale, C. (1996). Fear of crime. A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- Park, A. & Calvert, T. (2008). A social agent pedestrian model. *Computer Animation and Virtual Worlds*, 19(3-4), 331-340.
- Wurff, A.W.I.M. van der (1992). *Aard en achtergronden van onveiligheidsgevoelens in de woonomgeving*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.